

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th Nov., 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

BADIIY MATNDA PORTRETNING TASHQI QIYOFASINI TASVIRLOVCHI LISONIY BIRLIKLAR

Xamidova Xilola Shamansurovna

I. Karimov Nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti

Amaliy Ingliz Tili Kafedrasida Katta O'qituvchisi

Pedagogika fanlari doktori I.To'xtasinov o'zining "Tarjimon tayyorlashda kasbiy kompetensiyalarni ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish"¹ mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida tarjimada inson tashqi ko'rinishi va xarakterini tasvirlovchi gender belgisi va belgisiz qo'shma so'zlarning uslubiy xususiyatlari masalasiga ham to'xtalib o'tgan. Olim ingliz va o'zbek tillarida inson tashqi ko'rinishi va xarakterini ifodalovchi bir qancha qo'shma so'zlarni keltirib o'tadi va ularning ekvivalentlik darajasi borasida so'z yuritadi.

I.To'xtasinov erkak kishining tashqi ko'rinishini ifodalovchi ingliz tilidagi qo'shma so'zlarga *bald-coot, bald-faced, barrel-bellied, bullet-head, camel-back, face-fungus, grey-haired, lack-beard* leksik birliklarini, o'zbek tilidagi qo'shma so'zlarga *xushmo'ylov, oqsoqol, habashbashara, takasoqol, echkisoqol, yaltirbosh, navjuvon, tepakal, ulug'sifat, xomsemiz, shabko'r* kabi so'zlarni keltirib o'tadi. Bundan tashqari tadqiqotda ayol kishini tashqi ko'rinishini ifodalovchi qo'shma so'zlar ham keltirilgan bo'lib, ularga ingliz tilida *blue-socking, damsel-fly, good-looker, large-eyed, white-haired, made-up, madonna-braided, pie-eyed* kabilar, o'zbek tilida esa *gulchehra, dilnavoz, parichehra, xushqomat, xushtabassum, xushxandon, sohibjamol, gulbadan, erkakshoda, sarvqomat, badchehra* kabi so'zlarni kiritish mumkinligini e'tirof etadi. Shuningdek, mazkur izlanishda inson tashqi qiyofasini ifodalovchi gender belgisiz, ya'ni ham erkak kishini, ham ayol kishining tashqi qiyofasini tasvirlovchi qo'shma so'zlarga ham to'xtalib o'tilgan bo'lib, ingliz tilidagi mazkur qo'shma so'zlarga *baby-faced, boss-eyed, bow-legged, cheekbone, dry-eyed, fair-haired, full-faced, good-looking, half-caste, ill-favoured* kabi leksik birliklarni, o'zbek tilida esa *zag'chako'z, mo'rchamiyon, olako'z, badburush, xomsemiz, chillashir* kabi so'zlarni misol qilib keltirgan². Bundan ko'rinib turibdiki,

¹ Тухтасинов И.М. Таржимон тайёрлашда касбий компетенцияларни эквивалентлик ходисаси асосида ривожлантириш. Пед. фан. доктори диссертация. – Тошкент, 2018. – 226 б.

² Тухтасинов И.М. Таржимон тайёрлашда касбий компетенцияларни эквивалентлик ходисаси асосида ривожлантириш. Пед. фан. доктори диссертация. – Тошкент, 2018. – Б.91-94.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th Nov., 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

ingliz va o'zbek tillarida insonni tashqi ko'rinishini ifodalovchi lisoniy birliklarning o'zaro to'liq ekvivalent bo'lishi deyarli har doim ham uchrayvermaydi. Bu bevosita ingliz va o'zbek tillarining inson tashqi qiyofasini ifodalovchi leksik birliklarning lingvokulturologik va uslubiy jihatlariga bog'liq. Jumladan, ingliz tilida ayolning tashqi ko'rinishini ifodalovchi *pie-eyed* leksik birligi alkogol maxsulotidan mast holatda bo'lgan ayol kishini tasvirlash uchun ishlatiladi. Bu so'zni o'zbek va ingliz tillariga tarjima jarayonida qo'llashimiz mumkin emas. Chunki o'zbek ayollari orasida alkogol maxsulotini iste'mol qilish urfga kirmagan. Bu kabi madaniyat va xalqlarning turmush tarzi bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy holatlardagi farqlar bevosita inson qiyofasini tasvirlash uchun qo'llanadigan lisoniy vositalarga ham tasir qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Odatda badiiy adabiyotda inson tashqi qiyofasini tasvirlashda qahramonning tashqi ko'rinishi, yuzi, yuzidagi qoshi, ko'zi, burni, sochi, peshonasi, jag'i, yanog'i, shuningdek uning kiygan kiyimi, yoshi kabilar tasvirlanadi. Quyida ingliz va o'zbek tillarida badiiy matnda insonning tashqi qiyofasini tasvirlovchi leksik birliklar birma-bir havola etiladi:

1) Yuzni tasvirlovchi lisoniy birliklar:

Ingliz tilida – *horried, frightened, straight, sallow, white, unruffled, peaceful, placed, purple, worried, lean, the dark, perfect, ruddy, open, plump, clawing, stony, lowly, ivory, pretty, perfect, round, smiling, red* va shu kabilar;

O'zbek tilida – *ko'rimsiz, sovuq, ifodasiz, sarg'aygan, sap-sariq, oppoq, sokin, qizarib bo'g'riqqan, tashvishli, ozg'in, qoramtir, guldek, sog'lom, to'lgan oydek, g'uborsiz, cho'ziq, qizil, o'lik, go'zal chehra, quyosh, keng, sarg'ish, nozik* va shu kabilar.

2) Ko'zni tasvirlovchi birliklar:

Ingliz tilida – *blue, magnificent, black, beautiful, angry, red, dark, fine, bright, cold, weak, young, watchful, sharp, large protruding, twinkling, dozing, good, haggard, ghostly, fish-like, uncomplaining, frenzied, alarmed* va boshqalar;

O'zbek tilida – *ko'k, jodu, qora, shaxlo, bejo, qontalash, chaqnoq, quralay, sovuq, hayratli, kirtaygan, o'tkir, katta, porlayotgan, mamnun, horg'in, toliqqan, baliq itoatkor, darg'azab, vahimali, beg'ubor, g'ayritabiiy, ma'nosiz, g'amgin* va shu kabilar.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th Nov., 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

3) Qoshni tasvirlovchi birliklar:

Ingliz tilida – *bushy, shaggy, thick, arched, left, delicate, sandy, pretty, straight, yellow, elevated, brown, gray, thin, false, scant, queer, curved, uplifted, prominent, expressive, light, eloquent, incredulous* va shu kabilar.

O'zbek tilida – *qalam qosh, qora, qoshi yoy, hilol, o'siq, siyrak, pahmoq, chimirilgan, egar qosh, tarang, kamon, qiyiq, qalin, egma, ingichka qosh, payvasta, quyuuq, qunduz, tutash, terilgan qosh* va boshqalar.

4) Sochni tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – *bristly, short-haired, long, brown, curly, pretty, fuzzy, blond, lanky, dark, uncommon long, unkempt hair, thick, straw-coloured, grizzly, sliver, golden, white, rough, uncombed, false* va shu kabilar;

O'zbek tilida – *kokil, soch, uzun, qo'ng'ir, jingalak, zulfi, gajak-gajak, gungurt, zulfi tol, toqimini o'pgan, to'zg'igan, qirq kokil, rangsiz, oq oralay boshlagan, kumush, oltin, oq, qovrigan, quyuuq, pahmoq, tutamchoch, yasama* va shu kabi leksik birliklar.

5) Teri rangini tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – *negro, weather-beaten, white, black, brown, green, sunburned, flushed, pale, purple, tanned, yellow, fair* va boshqalar;

O'zbek tilida – *to'q qora, uniqqan yuzli, oppoq, qoramtir, sog'lom, o'lik, qoraygan, qizargan, oqarib ketgan, qizarib bo'g'riqqan, sariq rangli* kabi leksik birliklar.

6) Isnon gavdasini tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – *elegant, enormous, gigantic, elfin, upright, fat, heavy, too short, slim, tall, pump, hunched, beefy, brawny, muscular, obese, slender, coltish, angular, elephantine, portly, charming, delicate, bluff, heavily, feeble, solid, giant* va boshqalar;

O'zbek tilida – *kelishgan, bahaybat, ulkan, mitti, tik, semiz, gavdali, pakana, nozik, baland, dumaloq, qaddi bukilgan, yo'qon, baquvvat, alpqomat, biqqidek, latifqomat, novcha, beso'naqay, fildek bahaybat, barvasta, latofatli, ko'xlik, alifdek, nimjon, zim-zambil, devqomat, to'la* va shu kabilar.

7) Soqolni tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – *straw-color, white, black, tawny, pointed, golden, bristly, curly, shaggy, scarce-bearded, grey, reddish, yellow, big, cut, as white as snow, blue,*

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th Nov., 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

chinchilla, red, reddish, long, hungry, soft, delicate, disheveled va boshqalar;

O'zbek tilida – *sarg'ish, oq, qora, malla, cho'qqi, soqollari yulingan, echki soqol, oltinrang, malla, dag'al, jingalak, paxmoq, siyrak, tillatus, to'rvasoqol, sabza urgan, ketmon soqol, kalta, oppoq, ko'kamtir, moshkichiri* va shu kabilar.

Yuqorida yuz tasvirini ifodalashda qo'llanadigan leksik birliklar ingliz va o'zbek badiiy matnlarida qo'llangan so'zlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bular mazkur tillardagi lingvistik xususiyatlardan tashqari, o'ziga xos lingvokulturologik va lingkognitiv xususiyatlarni o'zida mujassam etadi. Jumladan inson gavdasini ifodalashda qo'llanadigan “alp qomat” leksik birligi lingvokulturologik xususiyatga ega bo'lib, odatda kuchli, katta gavdaga ega bo'lgan, baquvvat insonlarga nisbatan ishlatiladi. Ushbu so'z O'zbek tilining izohli lug'atida quyidagi ma'nolarga ega: 1. Qadimgi turkiy xalqlarda ikki qo'shin o'rtasidagi jang boshlanishidan oldin yakkama-yakka olishuvda ishtirok etuvchi jangchi; 2. O'zbek xalq dostonlarida g'ayritabiiy kuch-quvvati, mardligi, jasorati va shu kabilar bilan ajralib turadigan qahramon sifati. Xalq dostonlari xalq og'zaki ijodi hisoblanib, unda xalqning turmush tarzi, urf-odat va marosimlari, olamni milliy anglashi kabilar namoyon bo'ladi. “Alp qomat” so'zi kuchli, baquvvat, mard, jasoratli insonlarga nisbatan ishlatilganligi bois ingliz tiliga “heracle figure” tarzida tarjima qilinsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki, aynan “heracle figure” birligi o'zbek tilidagi “alp qomat” leksik birligiga mos.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tuxtasinov I.M. Tarjimon tayyorlashda kasbiy kompetentsiyalarni ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish. Ped. fan. doktori dissertatsiya. – Toshkent, 2018. – B.91-94,226 b
2. O'zTIL. – B. 75.
3. Umarbek F. O'zbek va uyg'ur tillaridagi o'tkan zamon fe'llarining badiiy nuqtda ifodalanishi (Tarjima asarlari misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:1998. –144 b.
4. Shirinova R. Diniy realiyalarni badiiy tarjimada qayta yaratishning ayrim tamoyillari (Frantsuz adabiyotining o'zbek tiliga tarjimalari misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:2002. –136 b; Olam milliy manzarasini badiiy tarjimada qayta yaratilishi. Fil. fan. dok. Dissertatsiyasi. –T: 2017. –246 b.

